

АНОТАЦІЯ

Євчук Х.-І. В. Організаційний механізм управління відходами аграрного сектору в умовах еколого-економічного зростання. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» (05 – Соціальні та поведінкові науки). – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2024.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню та розробці теоретико-методологічних підходів, методичних засад та практичних рекомендацій щодо удосконалення механізму управління відходами виробництва продукції сільського господарства на основі їх наукового обґрунтування.

У роботі досліджено теоретичні підходи до розкриття сутності сільського господарства та його значення, як однією з провідних галузей, у структурі національної економіки, що відіграє важливу роль у забезпеченні населення планети продуктами і створенні нових робочих місць. Проте одним із ключових викликів сучасного сільськогосподарського комплексу є проблема утворення відходів, управління ними та потребує замкнутого циклу у процесі виробництва, споживання, мінімізації відходів, переробка, вторинне використання, зменшення негативного впливу на природне середовище, тобто йдеться за циркулярність економіки.

Здійснено наукове обґрунтування змісту та функціональності поняття «парадигма ефективності управління сільськогосподарськими відходами», як соціально-екологічного орієнтованого господарського розвитку та ефективного забезпечення управління відходами сільського господарства, досягнутих на інноваційних засадах збалансованого розвитку економіки і людського потенціалу, екологізації економіки, тенденцій сталого розвитку, необхідності цифровізації, інформаційно-просвітницьких заходів, а також в контексті

сучасного управління відходами на основі принципів циркулярної економіки (замкнених циклів у процесі виробництва) та «зеленого» відновлення.

Досліджено та систематизовано економічні класифікатори різних країн, виявлені відмінності від класифікаторів сільського господарства України та запропоновано власний вид класифікатора та поділ сільськогосподарського виробництва, включивши якісні показники ефективності процесу виробництва і перероблення відходів.

Виявлені загальні тенденції концептуальної основи забезпечення ефективності управління відходами виробництва продукції сільського господарства, яку формують інституціональне середовище та механізми, які залежно від особливостей впливу розподілено на нормативно-правові, адміністративні, регуляторні, фінансові, економічні тощо.

Доведено, що ефективність механізму управління відходами виробництва продукції сільського господарства можна оцінити за низкою показників, таких, як: кількість перероблених відходів, кількість викидів токсичних речовин у довкілля та кількість природних ресурсів, що були збережені.

Досліджено та узагальнено характерні особливості наукових підходів і розробок з питань вдосконалення системи управління відходами та збільшення уваги до екологічних питань. Визначено ключові аспекти еколого-економічного середовища управління сільськогосподарськими відходами та надано характеристику чинникам впливу на управління відходами у системі національної економіки.

На основі проведеного аналізу тенденцій ефективності організаційно-економічного механізму управління відходами аграрного сектору здійснено характеристику основним етапам утворення сміття в циркулярній економіці та розраховано питому вагу утворення відходів від продуктів сільського господарства у його цілковитому життєвому циклі від процесу виробництва до процесу споживання відповідного продукту. Аналіз зміни розміру внутрішнього

валового продукту в регіонах щодо сільського господарства показав, що ВВП в різних областях України різний, що може впливати на кількість відходів, які утворюються в цих областях.

Обґрунтовано зміст та значення триетапної моделі функціонування системи управління відходами, що є комплексним підходом щодо окреслення причин, можливого вирішення проблем відходів виробництва і споживання продукції сільського господарства, а також: дозволяє оцінити потенційну шкоду для довкілля, яку можуть спричинити ці відходи; допомагає визначити фінансову ефективність методів управління відходами і сприяє переконатися, чи система управління відходами відповідає вимогам законодавства, що стосуються охорони довкілля та управління відходами тощо.

Проаналізовано роль та місце основних видів податків і зборів щодо відходів та розкрито сутність оцінювання якості управління відходами сільського господарства. На основі аналізу основних видів податків та зборів щодо відходів у світовій практиці з'ясовано, що в Україні немає податку на відходи, а отже, система сортування та переробки не має повноцінного інвестування і не може бути інтегрованою повною мірою. Оплата за вивезення сміття, куди входить і оплата його переробки, не може цілком забезпечити розбудову інфраструктури переробних заводів. Саме тому ми пропонуємо вилучити з тарифікації вивезення сміття оплату за перероблювання та створити окремий податок на відходи. Аргументовано, що окремого збору за захоронення відходів теж немає в Україні, він входить в тарифікацію послуг за збір сміття. Проте, на нашу думку, він також має існувати окремо. Його повинен сплачувати кожен утворювач сміття відповідно до якості його сортування.

Проаналізовано тенденції вдосконалення моделей господарювання ресурсоємних галузей у напрямку оптимізації їх ресурсоспоживання та визначено концептуальні засади реформування існуючої державної політики управління відходами у сільському господарстві як значно ресурсоємній галузі національної

економіки. Встановлено вплив інноваційного розвитку на ефективність маркетингової стратегії управління відходами сільського господарства.

Проаналізовано досвід різних країн у формуванні та запровадженні інноваційних систем управління відходами виробництва продукції сільського господарства, зокрема, підходи та технології управління біовідходами, особливо, ставлення до них як до ключового компонента сталого використання ресурсів; впровадження ефективних методів компостування, підвищуючи відсортованість відходів та зменшуючи забруднення ґрунту; ефективність контролю; поліпшення законодавства та фінансової ефективності управління відходами; важливість ефективної системи сортування відходів та застосування передових технологій переробки для створення екологічно чистого виробництва та раціонального використання ресурсів.

Визначено науково-методичні підходи до удосконалення управління відходами виробництва продукції сільського господарства на основі вивчення зарубіжного досвіду управління відходами виробництва продукції сільського господарства та виявлено прямий і непрямий вплив, що може покращити ситуацію із сільськогосподарським виробництвом та зменшити накопичення сільськогосподарських відходів в Україні.

Виокремлено пріоритети стратегії управління відходами сільськогосподарської сфери, зокрема, щодо зміни споживчих звичок і ширше залучення населення до процесу утворення, сортування відходів та поінформованість населення, де важливу роль відіграє розвиток маркетингу переробки сміття від сільськогосподарської продукції. Розкрито зміст маркетингу переробки, як екологічної поінформованості усіх учасників перероблення сміття задля досягнення цілей сталої економіки, збереження природи й планети для подальших поколінь, залучень більшої кількості суб'єктів задля забезпеченості сталості споживання та збереження природного середовища.

Аргументовано, що серед стратегічних пріоритетів національного розвитку повинно стати перехід України до принципів циркулярної економіки, синхронізації та трансформації підходів до управління відходами та перехід до економіки сталого розвитку.

Обґрунтовано Концепцію стратегічних пріоритетів державної політики управління відходами сільськогосподарської діяльності, яка ґрунтується на систематизації поглядів та підходів, теоретико-методологічних підставах нової державної політики управління відходами (на відміну від політики поводження з відходами у традиційній «лінійній» економіці), основною є теорія сталого екологічного розвитку, сутність і функції якої розкриваються через зв'язки концепцій, що висвітлюють напрями, цілі, певні особливості в умовах еколого-економічного зростання. Доведено, що запропонована Концепція повинна ґрунтуватися на таких основних елементах: оцінювання, стратегія та управління сільськогосподарськими відходами. Базовим принципом, що лежить в основі управління відходами виробництва продукції сільського господарств є модель функціонування системи управління відходами. З'ясовано, що серед стратегічних пріоритетів національного розвитку повинно стати перехід України до принципів циркулярної економіки, синхронізації та трансформації підходів до управління відходами та перехід до економіки сталого розвитку.

Ключові слова: аграрний сектор, цілі сталого розвитку, зелена економіка, еколого-економічне зростання, фермерські господарства, економіко-екологічна безпека, відтворювані джерела енергії, державне регулювання відходами, інституційна спроможність, фактори/чинники, стратегія, модель, організаційний механізм, інноваційний розвиток, євроінтеграція.

ABSTRACT

Yevchuk Kh.-I. V. Organizational Mechanism for Agricultural Activity Waste

Management in the Context of Ecological and Economic Growth. – Qualification scientific work as a manuscript. Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 051 «Economics» (05 – Social and Behavioral Sciences). – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Chernivtsi, 2024.

The dissertation is devoted to the research and development of theoretical and methodological approaches, methodological principles, and practical recommendations for improving the mechanism of managing agricultural production waste based on its scientific substantiation.

The work investigates theoretical approaches to revealing the essence of agriculture and its significance as one of the leading sectors in the structure of the national economy, playing an essential role in providing the planet's population with products and creating new jobs. However, one of the key challenges of the modern agricultural complex is the problem of waste generation and management, which requires a closed cycle in the production process, consumption, waste minimization, recycling, reuse, and reduction of negative environmental impact, i.e., the circular economy.

Scientific substantiation has been provided for the content and functionality of the concept of «paradigm of agricultural waste management efficiency», as a socially and ecologically oriented economic development and effective management of agricultural waste. This paradigm is achieved on the innovative foundations of balanced economic and human potential development, the greening of the economy, sustainable development trends, the necessity of digitalization, informational and educational measures, and in the context of modern waste management based on the principles of a circular economy (closed cycles in the production process) and «green» recovery.

Economic classifiers of different countries have been researched and systematized, revealing differences from the classifiers of Ukrainian agriculture and

proposing a new classifier and division of agricultural production, including qualitative indicators of the efficiency of the production process and waste processing.

The general trends in the conceptual basis for ensuring the efficiency of agricultural production waste management, formed by the institutional environment and mechanisms that vary depending on the impact, are identified as regulatory, administrative, financial, economic, etc. It has been proven that the effectiveness of the agricultural production waste management mechanism can be assessed by several indicators, such as the amount of processed waste, the amount of toxic emissions into the environment, and the quantity of preserved natural resources.

The characteristic features of scientific approaches and developments on improving the waste management system and increasing attention to environmental issues have been researched and summarized. The key aspects of the ecological and economic environment for agricultural waste management and the factors influencing waste management in the national economy have been defined.

Based on the analysis of trends in the efficiency of the organizational and economic mechanism for agricultural waste management, the main stages of waste generation in the circular economy have been characterized, and the specific weight of agricultural product waste formation in its full life cycle, from production to consumption, has been calculated. An analysis of the change in the size of the gross domestic product in regions concerning agriculture showed that GDP varies in different regions of Ukraine, which can influence the amount of waste generated in these regions.

The content and significance of the three-stage model of the waste management system, a comprehensive approach to identifying the causes and possible solutions to the problems of production and consumption waste, have been substantiated. This model allows for assessing the potential environmental harm caused by waste, determining the financial efficiency of waste management methods, and ensuring that the waste management system complies with environmental protection and waste

management legislation.

The role and place of the main types of taxes and fees regarding waste and the essence of evaluating the quality of agricultural waste management have been analyzed. Based on the analysis of the main types of taxes and fees regarding waste in global practice, it was found that there is no waste tax in Ukraine. Hence, the sorting and recycling system lacks full investment and cannot be fully integrated. Payment for waste disposal, which includes the cost of recycling, cannot entirely ensure the development of recycling plant infrastructure. Therefore, it is proposed to remove the recycling payment from the waste disposal tariff and create a separate waste tax. It has been argued that there is also no separate fee for waste disposal in Ukraine, as it is included in the waste collection service tariff. However, it should also exist separately and be paid by each waste generator according to the quality of their sorting.

The trends in improving resource-intensive sector management models towards optimizing their resource consumption and the conceptual foundations for reforming the existing state waste management policy in agriculture, a significantly resource-intensive sector of the national economy, have been analyzed. The influence of innovative development on the effectiveness of the marketing strategy for agricultural waste management has been established.

The experience of various countries in forming and implementing innovative systems for managing agricultural production waste, particularly approaches and technologies for managing biowaste, especially treating it as a key component of sustainable resource use; implementing effective composting methods to increase waste separation and reduce soil pollution; effectiveness control; improvement of legislation and financial efficiency of waste management; the importance of an effective waste sorting system and the use of advanced recycling technologies to create environmentally friendly production and rational resource use, has been analyzed.

Scientific and methodological approaches to improving the management of agricultural production waste based on the study of foreign experience in agricultural

production waste management have been defined, and a direct and indirect impact that can improve the agricultural production situation and reduce agricultural waste accumulation in Ukraine has been identified.

The priorities of the agricultural waste management strategy, particularly regarding changing consumer habits and broader population involvement in the waste generation and sorting process, and public awareness, where the development of marketing for agricultural product waste recycling plays an important role, have been highlighted. The content of recycling marketing, as environmental awareness of all participants in the waste recycling process, has been revealed to achieve sustainable economy goals, preserve nature and the planet for future generations, and involve more subjects to ensure sustainable consumption and conservation of the natural environment.

It has been argued that among the strategic priorities of national development should be Ukraine's transition to the principles of the circular economy, synchronization, and transformation of waste management approaches and transition to a sustainable development economy.

The concept of strategic priorities of state policy in agricultural activity waste management, based on systematization of views and approaches, theoretical and methodological foundations of the new state waste management policy (as opposed to the traditional «linear» economy waste management policy), whose core is the theory of sustainable ecological development, whose essence and functions are revealed through connections of concepts that highlight directions, goals, and specific features in the context of ecological and economic growth, has been substantiated. It has been proven that the proposed concept should be based on the following main elements: evaluation, strategy, and management of agricultural waste. The basic principle underlying the management of agricultural production waste is the model of the waste management system functioning. It has been clarified that among the strategic priorities of national development should be Ukraine's transition to the principles of the

circular economy, synchronization, and transformation of waste management approaches and transition to a sustainable development economy.

Keywords: agricultural sector, sustainable development goals, green economy, ecological and economic growth, farms, economic and environmental security, renewable energy sources, state waste management, institutional capacity, factors/drivers, strategy, model, organizational mechanism, innovative development, European integration.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Наукові праці у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Євчук Х.-І. Концептуальні засади механізму реформування управління відходами сільського господарства. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. № 3. С. 96-106.
2. Євчук Х.-І. В. Управління переробкою сільськогосподарського сміття в парадигмі сталого розвитку. *Науковий вісник Чернівецького університету: Економіка*. 2021. Вип. 834. С. 28-34.
3. Yechuk K.-I. Strategy, approaches and scheme of agricultural waste management in circular agriculture economy. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2021. Vol. 26. Is. 4(89). P. 20-25. DOI: 10.32782/2304-0920/4-89-3
4. Biloskurskyi R., Yechuk K.-I. Strategic analysis of agricultural waste management mechanisms. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2021. № 6 (86). P. 14-19. DOI: 10.32782/2520-2200/2021-6-2 (Особистий внесок автора: охарактеризовано механізми поводження з відходами сільського господарства в контексті стратегічного аналізу).
5. Yechuk K.-I. Innovation as a foundation of smart city economy in terms of waste management. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 56. С. 94- 100.

DOI: 10.32843/bses.56-13

6. Євчук Х.-І. В. Управління відходами виробництва продукції сільського господарства як об'єкт економічної науки. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 6(74). С. 29-33. DOI: 10.32782/2520-2200/2019-6-51
7. Євчук Х.-І. В. Європейський досвід забезпечення управління відходами виробництва продукції сільського господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 1 Ч. 1. С. 124-129. DOI: 10.32782/2413-9971/2019-28-21

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Білоскурський Р., Євчук Х.-І. Моделі інноваційного еколого-економічного розвитку. *Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та управління персоналом* : збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 21 квітня 2021 р.). Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2021. С. 11-12. (*Особистий внесок автора: обґрунтовано базовий принцип фінансування еколого-економічного розвитку*).
9. Yechuk K.-I. Challenges of sustainable agricultural development. *Трансформація системи міжнародних, національних та локальних ринків = Transformation of System of International, National, and Local Markets* : Мат.міжн. наук.-практ. конференції, 29-30 квітня, 1 травня 2020 року, Чернівці (Україна) – Сучава (Румунія). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. Р. 71-73.
10. Євчук Х.-І. Аналіз утворення сільськогосподарських відходів в Україні в парадигмі циркулярної економіки. *Фінансові інструменти сталого розвитку економіки* : матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (12 травня 2022 р.). Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2022. С. 325-328.
11. Білоскурський Р.Р., Євчук Х.-І. Механізми реалізації політики

збалансованого еколого-економічного розвитку України. *Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці* : Матеріали VI Міжнародної науково-методичної конференції. Чернівці : Друк Арт, 2019. С. 28-29 (*Особистий внесок автора: охарактеризовано механізми поводження з відходами сільського господарства в контексті стратегічного аналізу*).

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

12. Yechuk K.-I. The main aspects of marketing strategy in agricultural wasterecycling. *The USV Annals of Economics and Public Administration*. 2021. Vol 21. Is. 1(33). P. 115-120. ISSN: 2285-3332
13. Євчук Х.-І. В., Голубка С. Інституційна спроможність держави у системі управління відходами агросектору в контексті еколого-економічного зростання. *Актуальні проблеми економіки*. 2023. №12. Т. 2 (270/2). С. 132-143 (*Особистий внесок автора: охарактеризовано механізми поводження з відходами сільського господарства в контексті стратегічного аналізу*).